

Schwarz, Michal

Příspěvky ke středoasijské filologii (I.)

Linguistica Brunensia. 2013, vol. 61, iss. 1-2, pp. [35]-47

ISBN 978-80-210-6254-2

ISSN 1803-7410 (print); ISSN 2336-4440 (online)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127148>

Access Date: 03. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MICHAL SCHWARZ

PŘÍSPĚVKY KE STŘEDOASIJSKÉ FILOLOGII (I.)

Abstract

*The role of spoken languages, analogy with present ethnic minorities and high mobility of population allow to refine some questions about the ethnic contacts and chain-loaning of the name Buddha between old Central Asian languages and the role of Tocharian. I start with the comments on Tocharian A and formulation of a new hypothesis of its relation to Tocharian C (§1), then I comment: forms of names in Tocharian A and B (§2), and compare their structure and functional parallelism with the name in Old Turkic (§3). The new etymology of the title *χayan* is offered too since the word occurs in the form *burχayan* on the manuscript IOL Toch 81 (§4). Further I collect reconstructions of Chinese transcriptions (§5) and offer systematic summary reflecting, that the role of Tocharian diminished in the later stage (§6).*

*To conclude, hypothesis of Tocharian A as endangered but spoken minority language and formulation of the hypothetical relation of Tocharian A to Tocharian C is postulated. The new etymology of the title *χayan* as the compound from *ka/ke(y) + *kan ‚chief-ruler‘ / ‚ruler-Lord‘ is offered. Equivalent forms of the name Buddha in Tocharian and Old Turkic languages document a growing role of the Chinese in the Tarim Basin.*

Keywords

Tocharian languages; Old Turkic, Chinese; Buddha; *χayan*.

Článek věnuji prof. Geng Shiminovi in memoriam a velké díky za konzultace patří osobám jako G.-J. Pinault, M. Peyrot, D. Maue, M. Malzahn, J. Wilkens a V. Blažek. Článek je rozšířenou českou verzí příspěvku předneseného na konferenci *International Symposium on Central Asian Philology* v Pekingu v listopadu 2012. Hypotézu o vývoji tocharštiny A a novou etymologii titulu *χayan* jsem zformuloval až později. Tento příspěvek doplňuje můj starší článek (Schwarz 2009) a je výstupem grantu GAP406/12/0655. Z rozsahových důvodů minimalizuji odkazy na literaturu.

§1. Tocharšтина hrála významnou roli ve středoasijském buddhismu a považuje se za spojovací článek v jeho šíření do Číny. Systematický přístup nicméně umožňuje uspořádat data do kompaktnějšího a mírně odlišného obrazu, než jaký nabízí lingvistická tradice.

Mezi památkami dvou doložených tocharských jazyků (tocharština A = TA, tocharština B = TB) se nedochovaly téměř žádné rukopisy TA s administrativně historickými záznamy a už od Wintera (1963: 243n.) považuje většina autorů TA za fosilizovaný liturgický jazyk buddhismu. To ale neodpovídá způsobu užívání jazyků národnostními menšinami, mezi které patřili ve své době i Tochaři A. Dále si lze jen těžko představit, že by se v tvrdých podmínkách Tarimské pánve někdo věnoval zápisu textů do vymřelého jazyka. Mluvenou formu TA dokládají přinejmenším rukopisy s manuálem k magickým obřadům (PK NS1–6; Pinault 2007: 179) a dva rukopisné listy s klášterními záznamy (THT 4022, THT 4023; Malzahn 2007: 290, pozn. 48). I Peyrot (2008: 2010), podle kterého rukopisy TA s glosami v TB a staré ujurštině nedokládají běžně mluvenou formu TA, musí už jen z logických důvodů argumentovat, že texty diktovali mluvčí TA. Pojetí TA je třeba zbavit některých stereotypů. TA především nelze srovnávat s latinou nebo klasickou řečtinou, protože v Tarimské pánvi nebyla vázána na státní instituce a nebyla ani univerzálním jazykem okolních národů. Za posvátný jazyk buddhismu lze i v Tarimské pánvi považovat především prákrty a buddhistický hybridní sanskrt.

Studie o TA nezvažují dvě vzájemně závislá kritéria: počet mluvčích a dodržování jazykové normy. Věcně to je správně, protože údaje o množství populace nemáme, počet mluvčích ale s TA nepřímo rozhodně souvisí. Otázku dodržování jazykové normy sleduje v případě TB Peyrot (2008), který vychází z opomíjené habilitace Petera Stumpfa *Die Erscheinungsformen des Westtocharischen* z roku 1976. Klasické dělení dialektů TB na západní, centrální a východní opouští, protože jde o vývojová stadia související s migrací Tocharů B z Kuči na východ. TB texty s nejnovějšími variacemi ale vznikaly později i na původní západní lokalitě, proto ztrácí smysl mluvit nejen o západním dialektu TB (Peyrot 2008: 192), ale i o TB jako o „západní tocharštině“ jak ji označovala německá filologie ve 20. stol. U TA Peyrot (2010) konstatuje minimální variaci a pozdní typ písma převzatý od Tocharů B. To souvisí se statutem obou tocharských jazyků, i když v této věci nepanuje obecný konsensus (Pinault, o.s.). Z heuristických důvodů je dle mého názoru vhodné srovnání TA s dnešními minoritními jazyky v Číně, protože tím se lze vyvarovat kontaminace hypotézy nevhodnou terminologií či kontextem. Nemám na mysli politický kontext pojmu národnostní menšina (čínsky *shaoshu minzu*), ale čistě typy etnolingvistických kontaktů v proměnlivých lokálních podmínkách.

Některé minoritní jazyky v Číně dodnes mají jen několik nebo několik desítek mluvčích v nejstarší generaci (z tunguzských hezhen, mandžuštiny, oročunština – viz Schwarz & Blažek 2012) a v mladších generacích je počet osob s částečnou znalostí mateřštiny vyšší. Dnešní jazyky národnostních menšin se bez výjimky užívají v domácnosti a teprve při vyšším počtu mluvčích i v lokálním obchodu apod. Užívání v soukromí je i posledním stadiem před vymřením jazyka. Pokud se tyto parametry pracovně aplikují i na TA, tak ji lze v moderní terminologii klasifikovat jako jazyk, který byl ve své době kriticky ohrožený, ale ne vymřelý. Tato klasifikace také ruší jemné rozpory mezi faktem několika rukopisů s indi-

kací mluvené formy TA (viz výše), a pečlivými analýzami Peyrota (2010: 144), podle kterého ostatní rukopisy běžné užívání mluvené TA nepotvrzují.

Druhý problém představují nejasnosti, proč byly rukopisy TA psány až od 7. stol., zatímco rukopisy v TB už od 4. stol., a proč se v hustě osídlené oblasti Turfanu nedochovaly žádné tocharské výpůjčky? V Qarašahru se rukopisy TA našly jen na jediném místě v Šorčuqu, proto lze souhlasit s Peyrotem, že nešlo o významné sídlo Tocharů A.

Přirozené vysvětlení lze hledat ve faktu, že Turfan byl vysoce sinizován, a některé národnostní menšiny žily už dávno před dynastií Tang (618–907) ve vzdálených vesnicích mimo hlavní sídla (Hansen 2005: 285). V takovém případě by Tocharové A přejali buddhismus sice už v době jeho rozšíření do oblasti, ale kvůli nepočetné populaci nevytvořili písemnou tradici. K tomu došlo až díky nové čínské legislativě dynastie Tang, rozvoji lokální ekonomiky, a poté, co Tochaři B rozšířili k Tocharům A písmo. Tento model nicméně nevysvětluje absenci výpůjček.

Navrhují proto hypotézu vývoje třetího idiomu tocharštiny C (= TC), který je doložen jen ve formě tocharských výpůjček v prákrtoých textech z jihu Tarimské pánve z 3. stol. n. l. (Blažek & Schwarz 2007). Dosavadní tradice fascinovaná objevy nových jazyků počítala jen s divergencí a předpokládala, že šlo o hypotetický samostatný dialekt nebo jazyk, který postupně zanikl. Zánik by však byl jistý jen v případě vymření populace. Víme ale, že lokality jako Ruoqiang, Miran a Loulan byly postupně vysídleny kvůli nedostatku vody po změně toku řeky Tarim. Jako únikové oblasti lze vyloučit nehostinnou oblast provincie Qinghai, která sousedí s jihovýchodní oblastí Tarimské pánve, nebo Dunhuang, kde by se dochovaly záznamy. V principu proto zůstaly dva únikové směry: na jihozápad a na sever.

Na základě kusých pramenů lze uvést tuto chronologii: ve 3. stol. n. l. jsou na jihu Tarimské pánve doloženy tocharské výpůjčky (Burrow 1935), od 4. stol. vysychají zdroje vody. Na začátku 5. století se polovina obyvatelstva přesouvá na jihozápad do Qiemo a okolních oáz. Otázka, proč se v tamní lokalitě Endere našly rukopisy v TB, může být v této souvislosti velmi zajímavá. Jedná se sice o rukopisy (Or. 8212/163, IOL 285, IOL 301, IOL 302, IOL 303, IOL 304; Malzahn 2007: 268) s jazykem typickým pro dialekt v Kuči, malý počet tocharských usedlíků v Endere nebo i jen obchodníků či mnichů ale nelze vyloučit. Zbývající populace se kvůli nájezdům nomádů v 5. a 6. stol. přesouvala na sever, kam vedou z Ruoqiang a Loulanu dvě hlavní trasy: severozápadní do oblasti Korly a Qarašahru se Šorčuqem (= naleziště díla *Maitreyasamitināṭaka* v TA) a severovýchodní do Turfanu, tedy do oblastí nálezů rukopisů TA. Historické záznamy (Onishi & Kitamoto) bohužel zaznamenaly jen přesun první velké skupiny na jihozápad do Qiemo a pak až čínskou administrativou schválený odchod poslední skupiny roku 630 do Hami, kde se našla staroujgurská verze textu *Maitrisimit* paralelní k textu ze Šorčuqu. Následně se v 7. stol. objevují první rukopisy TA.

Časová konvergence tedy vychází a dokonce by se nemuselo jednat o splynutí populace TA a TC (nejde vlastně o samostatný dialekt, ale o vývojově starší

fázi tocharštiny), ale o pokračování jen ve stopách doloženého jazyka C v tocharštině A. Hypotéza původu TA z TC dokonce poskytuje překvapivě dobrou korespondenci s daty a vysvětluje, proč se dochovaly tocharské výpůjčky jen na jihovýchodě Tarimské pánve, a ne v Turfanu, navíc zhruba ze stejné doby jako první rukopisy TB. Interval čtyř staletí mezi TC lexikem (3. stol. n. l.) a prvními rukopisy v TA (7. stol.) by byl stejný jako mezi psanou džurčenštinou (od 12.–13. stol.) a její pozdější vývojovou fází mandžuštinou (od 17. stol.). Tato hypotéza by vysvětlovala i úctu Tocharů B k mnichům TA, protože Loulan a Miran patřily k významným centrům buddhismu s vlivem misí v prákrtu. Pokud tamní mniši museli odejít, nejlogičtějšími útočišti byly kláštery v oblastech Turfanu, Dunhuangu a Qarašahru. Počet uprchlíků nemohl být velký (spíše desítky než stovky na jednotlivé skupiny, ne více než několik set či několik tisíc osob celkem a to ještě pro všechny etnické skupiny). Naneštěstí nevíme, zda byli Tochaři C buddhisty. Nepřímé svědectví nabízí jméno *Pošarsa* (doslova ‚Vševědoucí‘), které se jako kalk sanskrtského *Sarvajña* užívalo k označení Buddha (Blažek & Schwarz 2008 [2011]: 116; Burrow 1935: 675). Jistě ještě známe čínské jméno 鄯 伏 陁 *Shan Fotuo* vůdce poslední skupiny, která oblast opouštěla v roce 630, kde *fotuo*, zřejmě ‚Buddha‘, je osobní jméno nebo titul.

Následuje několik příkladů příbuzných tvarů mezi tocharskými výpůjčkami v dokumentech v Kharoṣṭhī prákrtu a v TA nebo v TB:

kitsaitsa ‚starý‘, TA *ktsets* ‚dokonalý, ukončený‘, TB *ktsaitstse* ‚starý (věkem)‘ (Burrow 1935: 673, Lin 1998: 480);

tipara ‚vysoký‘, TA *tpar*, TB *tapre* id. (Lin 1998: 480–481; Adams 1999: 280); *aṃklatsa* ‚přízvisko necvičeného, tj. divokého velblouda‘ bylo nesprávně vztaženo k TA *āknats*/TB *aknātsa* ‚hloupý, nevědomý‘ (Burrow 1935: 673), spíš jde ale o formu odvozenou od TA *an-* ‚ne-‘ + TA *kāl-/klā-* ‚vodit, vést‘, srov. konjunktiv aktiva *klāšām*; ve tvarech préterita média TA *klāte*, *klānt* (Poucha 1955: 71) pak snad i vzor pro adj. *aṃklatsa* ‚nevůdčí‘, tj. ve významu zvířete, které není schopno (spolu)vést karavanu a nemá přirozené instinkty adekvátní pro orientaci v pouštní krajině. Změna *n > m* je podobná jako v případě *-ñk- > -mḡ-* (Burrow 1935: 668). V TB srov. ekvivalentní sloveso *kāl(t)s-* ‚goad, drive‘ (Adams 1999: 174). Zkušené zvíře mělo pro obchodníky značnou hodnotu a např. moderní pamírské jazyky mají stále v aktivní slovní zásobě termín pro velblouda, který vede karavanu.

Osobní jména:

Lpípe(ya), *Lpimsu* (Burrow 1935: 670), TA *Lpik* (382a3; Poucha 1955: 274).

Laroe (Burrow 1935: 675), TA *Lārat* (302b8, 303a6; Poucha 1955: 266), TB *Lariška* ve tvaru *Lariškantse* (465a2), srov. TB *lāre* ‚drahý, milý‘ (Adams 1999: 545, 548).

Pgo, *Puḡo* (Burrow 1935: 671), srov. TA *pkolye*, *p_ukolye* adjektivum ‚laskavý‘ (Poucha 1955: 184).

Kuñita (mask.), *Kuñisae* (fem.), srov. TA *kuñas* ‚boj, střet‘ nebo TA/TB *ku-* ‚lít,

nalévat, vylít obětinu', TA *kuñlune* ‚obětina, posvátná úlitba‘ (Burrow 1935: 672; Carling et al. 2009: 146, 148).

Tsugeta, srov. TA participium préterita *tsuko* od slovesa TA *yok-* + *tsukā-* ‚pít‘ (Burrow 1935: 671; Poucha 1955: 246; Adams 1999: 740).

§2. TA a TB integrovaly výpůjčky jména *Buddha* do modelu kompozit původních theonym s tocharským termínem ‚bůh‘ TB *-ñäkte*, TA *-ñkät*. Nejobvyklejší tvary jsou v TB *pañäkte* a v poetických textech *pūdñäkte*. TA má jeden tvar s variantami *ptāñkät/pättāñkät* (Winter 2005: 304–307). Jiný tvar TA *puttišparām* ‚důstojnost Buddha‘ je vypůjčen ze sogdijského plurálu *putišt* (pwtyšt, bwtyšt) po zjednodušení na TA *puttiš* + staroiránského **farnah* ‚sláva, čest, důstojnost‘, které dává TA *-parām* (Pinault 2008: 94–95).

Peyrot rekonstruuje tvary výpůjček **pət* pro TB *pañäkte*, **pud* pro TB *pūdñäkte*, a **pəta* pro TA. Všechny tři se liší, a podle Peyrota TB **pud* nemohlo být vypůjčeno z buddhistického hybridního sanskrtu (o.s. 27. 11. 2012). Při zvážení kontaktních jazyků mohlo být TB **pət* vypůjčeno od sogdijských obchodníků, kteří se od 2.–3. stol. n. l. objevují na všech obchodních trasách v Tarimské pánvi, a to i na jihu (De La Vaissière 2005: 58–70), srovnejme též parthský tvar *but* (bwt) v manichejských textech (Boyce 1977: 29, Durkin-Meisterernst 2004: 118). První TB rukopisy ze 4.–5. stol. dávají přiměřený čas na změnu ze sogdijského *but/put* na TB **pət-* a asimilaci **-t* s iniciálou v **ñäkte*. Změnu středoiránského *-u-* na TB *-a-* popisuje Adams (1999: 354). TB **pud* a TA **pəta* jsou problematictější a nesou stopy jiných kontaktních jazyků. Názory na TB **pud* nejsou jednotné. Podle Malzahn (o.s.) se mohlo jednat jediné o výpůjčku ze sanskrtu, kterou vysvětluje jako „learned spelling“ nebo dokonce formu výslovnosti sanskrtského jména v tocharštině. Peyrot (o.s. 27.11.2012) vliv sanskrtu odmítá. Podle mého názoru mohlo TB **pud* pocházet ze sogdijského **put* a neobvyklé *d* je nepřímý vliv sanskrtu, a nebo čínštiny, protože už Ji Xianlin upozornil na druhé čtení čínského znaku, kterým se transliteroval jednoslabičný tvar: **p'iwəd*. Vliv jiných jazyků by musel být více nepřímý: jako turkická zněla výslovnost sogdijského *put*. Adamsova formulace blízká názoru Melanie Malzahn, že TB *pūd-* je jen mnohem transparentnější výpůjčka z BHS *buddha* (1999: 353), je strohá a v kontrastu s jeho minuciózními etymologiemi jiných slov obecně indoevropského původu. Alespoň Pinault navrhuje jednotlivé fáze skt. *Buddha* > **putta* > **putt* > **pät* (1998: 358), ale to není argument, proč by ke změně mělo dojít jen mezi BHS a TB, když se v Kuči užívaly bližší tvary mluvených jazyků, které jsou proto jako zdroj pravděpodobnější. Zdrojem TA **pəta* mohl být jakýkoliv dvojslabičný tvar v prákrtu, sanskrtu s koncovým vokálem (detaily viz Pinault 2008: 34–35) méně pravděpodobně čínština. Sumarizace následuje po přehledu rekonstrukcí výslovnosti čínských transkripcí (§6).

Druhá složka tocharských kompozit TB *-ñäkte* a TA *-ñkät* se překládá jako ‚bůh‘ nebo anglicky ‚Lord‘ (Pinault) a užívá se jako ekvivalent sanskrtského *deva* ‚bůh‘. Winter (1987) sebral všechny tvary tohoto slova v TA i TB, a Lubotsky (1994: 67) navrhnul úpravu etymologie. Termín podle něj nemá význam ‚bůh‘,

ale spíše ‚božské (x)‘ nebo ‚(něco, co je) božské‘. Interpretaci Lubotského by šlo ještě modifikovat, protože tocharský termín se užívá v pevných spojeních jen u postav antropomorfního typu (Buddha, Brahma, Indra), zatímco prostá jména přírodních božstev slunce, měsíce a země se objevují i samostatně. Tocharský termín proto má asi blíže k indoevropskému panteonu a etymologie může být lépe ‚božská osoba‘ nebo ‚(někdo, kdo je) božský‘.

§3. Stará turkičtina vypůjčila *but* ve formuli *namo but namo drm namo sang* ze sogdijštiny. Standardní je ale dvojslabičný tvar *burḡan*, kde *bur-* je vypůjčka z čínského 佛 (Clauson 1972: 360), což potvrzuje i pozdější ujgurský tvar *furḡan* (Barat 2000: xxiii). V čínském dialektu v koridoru Hexi ale nebyla výslovnost *but/bur* distinktivní – finální *-r/-t* se nerozlišovaly. Dokládají to transkripce čínského jména v čínských glosách v písmech jiných jazyků, které sebral Barat (2001: 335), v sogdijském *βr*, tibetském *phur/bur/‘bur*, chotanosackém *hvari/hva:ri/hvi:rā/hvi:ri*, ve staré ujurštině v arabském písmu *bur*, v ujgurském písmu *bur/vir*, v písmu brāhmī *bhur/būr/bur/pur*.

Zajímavější je druhá složka *-ḡan*. Termín *ḡan* se užívá jednak ve významu ‚vládce, vůdce, úřední představitel‘ a potom i ve více symbolickém významu jako honorifikační morfém nebo sufix: například Pinault užívá anglické ‚Lord‘ i pro TB *-ñäkte* a TA *-ñkät*. Jako příklady lze uvést oronyma *Qadīrḡan* a *Ötükän*, souhvězdí ‚Velký vůz‘ *yitikän* (dosl. ‚Seven Lords‘, ale jinak též ‚Velká medvědice‘ v čínském 大熊座), jména *pärikän* ‚Feenkönigin‘, *täñrikän* ‚Göttlicher‘ (Gabain 1950: 60) nebo tituly *arslanḡan* a *barsḡan*, kde jsou prvními složkami ‚lev‘ a ‚levhart‘. Nebo jména vládců *Muxan* a *Uyghurkhän* (Li 2010: 188, 259, 266, 361). Symbolické užití ve jménech hor a hvězd umožňuje považovat staroturkické *-ḡan* i za funkční ekvivalent sankrtského *deva* nebo TB *-ñäkte* a TA *-ñkät*. Tento paralelismus vynikne, pokud se vezme v úvahu A) posvátná role vůdců altajských kmenů a jejich mytologický vztah k nebesům, protože i Buddha má jako postava buddhistické mytologie také zvláštní vztah k nebeským sférám; B) druhým faktorem je vzájemná závislost prestiže náboženství a politické moci.

Ad A) Posvátnou roli vůdců altajských kmenů a jejich mytologický vztah k nebesům potvrzují čínské zdroje a přímo i orchonské nápisy s formulacemi jako *täñri täg, täñridä bolmiš türük bilgä qaḡan bu ödkä olurtum* ‚I, the Heaven-like and Heaven-born Turkish Bilgä Kagan, succeeded to the throne at this time.‘ (Köl Teginův nápis, pasáž S1, edice a překlad Tekin 1968: 231, 261). Prvek nebes je důležitý i v buddhismu jako dědictví indické mytologie a doména dévů. Postava Buddha sice nepatří přímo mezi bohy (buddhistická mytologie ho potřebovala vyčlenit a postavit nad ně), přesto díky konceptu všudypřítomnosti obývá i nebeské sféry a díky synkrezí náboženských systémů v severní Indii a Kašmíru získává rysy nebeské nadpřirozené bytosti s nadlidskou velikostí (viz obří sochy v Bámjánu, Kuči, Simsimu a Dunhuangu). Tato paralela může znít jako umělá konstrukce, ale uctívání nebe je u dnešních Altajců stále živé a ujgurské buddhistické malby prvek nebe silně zdůrazňují (Satomi Hijama, o.s.). Prvek nebe proto mohl sehrát i roli významného kulturního mostu v adaptaci buddhismu v prostře-

dí čínské a altajské aristokracie (mandát nebes či sakrální postavení kmenového vůdce).

Ad B) Vzájemná závislost prestiže náboženství a politické moci vyplývá z kumulování majetku náboženskými a politickými institucemi. Historičtí panovníci užívali náboženské tituly ke zvýšení majestátu a symbolické moci. Náboženství zase inklinovala k užívání politické terminologie a aktivnímu společenskému vlivu kvůli stabilitě vlastní instituce. Na úrovni jazyka a v případě buddhismu to vedlo k pojetí Buddha jako ‚světovládce‘ či ‚univerzálního vladaře‘ (sanskrtský termín *cakravartin* je vypůjčen do všech středoasijských jazyků), a na druhé straně je samotné jméno *Buddha* užito jako titul historických králů. Stejný proces lze sledovat u sanskrtského termínu *deva*, který je užíván v mytologii v osobních jménech mnoha buddhů (Edgerton: 270–271) a na druhé straně je současně připojován ke jménům historických králů a významných osob i v tocharštině (*-de-vel-tepe* Schwarz 2009) a objevuje se tak ve stejné roli jako honorifikační morfém *-χan*, kterému je funkčně obdobný. Lidské společnosti bez náboženských institucí připisují nejposvátnější roli vladařům. Staroturkická aristokracie proto integrovala honorifikační titul *-χan* do tvaru *burχan*. V extrémním případě mohl být staroturkický tvar i překladovou paralelou, protože Altajci znali tocharská theonyma z prehistorických kontaktů z Tarimské pánve (obchodní výměna i nájezdy), kde udržovali vazby s nobilitou místních etnik. Je možné, že nejprve Tochaři B vypůjčili jméno od Sogdů a po integraci do *paňäkte* vzniklo analogické staroturkické kompozitum *burχan*. Od 3. – 4. stol. n. l. v Tarimské pánvi narůstá počet mnichů čínského původu a směr šíření buddhismu se dokonce začal obracet na proud z Číny. To by také vysvětlovalo, proč do staroturkického kompozita proniklo počínštěné jméno, které lze považovat i za potenciální zdroj pro TB *pūdñäkte*. Staroturkické *burχan* pochází nejpozději z 6. stol. n. l., protože v této době jsou doloženy i první úspěšné buddhistické mise do stepí a v Tarimské pánvi se v této době objevují ve větším počtu i manicheisté.

§4. V manicheismu má Buddha jen sekundární roli ‚posla světla‘ a turkičtí buddhisté se této nové interpretaci mohli bránit. Dieter Maue editoval trilingvní tocharsko-ujgursko-sanskrtský rukopis IOL Toch 81 (H 149.292; Maue 2008b: 66–67), na kterém objevil zajímavý tvar *burχayan*, kde je ve třech výskytech termín *-χan* nahrazen exkluzivním dvojslabičným tvarem *χayan* pro nejvyššího vládce. Existuje sice malá možnost, že písař tuto záměnu udělal sám díky kontaktu s vysokou aristokracií, ale Maueho podání, že jde o odmítavou reakci na manicheismus, má logiku. Původ dvojslabičného *χayan* nicméně není v dosavadní literatuře přesvědčivě vysvětlen (viz Clauson 1972: 611; Maue o.s.) a i v tomto případě se pokouším o srovnávací systemizaci.

Badatelé většinou odvozují jednoslabičné *χan* z dvojslabičného *χayan* středoturkickou kontrakcí (*qayan* > *qa:an* > *qan*; v jiném podání *qavan* ≥ *χaqan* ≥ *χa: n* ≥ *χan* Li 2010: 266) a někdy vychází z opačného vývoje dloužením, které je doloženo v pozdějších obdobích. Jedno a dvojslabičné tvary by ale měly mít odlišnou etymologii, protože se přísně rozlišovaly později i u Mongolů

a v kitanském *qa* ‚chan‘ vs. *qa.ha* ‚kagan‘ (Kane 2009: 22). Nebo stejné džurčenské *xaγa.an*, kde *-an* je koncovka genitivu (Kane 1989: 17), mohlo přetrvat se změněným významem v mandžuském *hafan* ‚předák, úřední představitel‘ (= 卷官; Norman 1978: 121).

Pokud srovnáme tvar *χaγan* se staroturkickými kompozity s *-χan* (§3) a dále s politickými tituly jako *tarχan*, *quriqān* / *kurikan* (Luo Xin 2009: 161) a titulem v jazyce silla **makri(p)kan* ‚opravdový/skutečný vládce‘ (kogurjo **makari* ‚správný, pravý, opravdový‘ + **kan* ‚vůdce kmene/klanu, vysoký (úřední) představitel, podřízený vládce‘ Beckwith 2007: 47, 124, 169), pak lze uvažovat o obdobné nové a snad správnější etymologii titulu *χaγan*, kdy druhou slabiku tvoří týž morfém *-kan/-qan*, a první část by byla blízká altajskému **qa(n)*. Obecně altajský termín **qa(n)* sice může být původem totožný s odvozeným morfémem *-kan/-qan*, ale výchozí lexém **qa(n)-* ‚vládce‘ je patrně příbuzný s archaickým pujo-kogurjorským slovem **ka* s anglickým významem ‚chief‘, staro-kogurjorským **kan* (čtení *kān*) ‚head‘, starojaponským **ka* ‚head‘ nebo japonsko-kogurjorským **ke/*key* ‚king‘ (Beckwith 2007: 122–125). Hypotetické kompozitum *χaγan/qaγan* by pak vzniklo z **ka/ke(y)* + **kan* s významem ‚hlavní vládce‘/‚vůdčí chán‘ nebo ‚vládce‘ + honorifikum ‚Lord‘, což jsou specifikace role nejvyššího nadkmenového vůdce, jak ji známe z turkických a mongolských dějin, a která by byla analogická tvaru **makri(p)kan* ‚opravdový/skutečný vládce‘. Alternativně mohl být tvar *χaγan/qaγan* vytvořen reduplikací **qa(n)* na **qa(n)qan* se zesílením významu nebo jde o genitivní tvar ‚Lord of lords‘ (překlad Dietera Maue, o. s.; spojení je běžné i v iránských jazycích), pokud by byl původní tvar **qaqa.an*. V každém případě obě typologicky blízké možnosti vyhovují pravidelnému fonetickému vývoji *k/q > χ* v první slabice (jde o konsonanty, které se zapisovaly jediným písmenem) a změně *q > γ*, která je typická pro příslušné iniciály sufixů (Gabain 1950: 55), tj. *qaqan > χaγan*. Čínské transkripce první slabiky ve tvarech slov 可汗 *kehan* pro *χaγan* nebo 可敦 *kedun* pro *qatun* ‚manželka aristokrata‘ by nasvědčovaly původu slova v japonsko-kogurjorském **ka/*ke* ‚head‘, i když staročínská rekonstrukce první slabiky je spíše **k‘ā* podle Karlgrena (Ulving 1997: 251, položka 3856). Vzdálenost mezi Centrální Asií a pobřežím Žlutého moře překlenovaly obchodní stezky už v době vlády Xianbei (1.-3. stol. n. l.; Pürev 2006: 8) a pokrýval ji i rozsah říše Rouranů, kteří začali dvojslabičný titul oficiálně užívat. Původ v blízkosti Korejského poloostrova je proto pravděpodobný. Tvar *χaγan* se dostal do Tarimské pánve nejspíš severní cestou přes step, tj. bez čínského prostřednictví a čínština termín přejala asi nezávisle přímo na severovýchodě v oblasti Mandžuska, proto se uchovalo i odlišné *a* v turkických jazycích a *e* v čínské transkripci. Názor Ramstedta (1949: 102), který tvar vysvětluje výpůjčkou přes čínštinu ze sinokorejského **kē* ‚velký‘ a hypotetického **kē-kwan* ‚velký vládce‘ nevysvětluje změnu na tvar *s a*.

Vzácný tvar *burχaγan* ale potvrzuje kontakty mezi buddhisty a staroturkickou nobilitou a roli mluveného jazyka v misijní činnosti, protože představitelé nobility bývali negramotní.

§5. Čínština užívala k transkripci výpůjčky nejčastěji znaky 佛陀, 浮陀, 浮图, 浮头, 勃陀, 勃驮, 部多, 部陀, 毋陀, 没驮, 佛驮, 步他, 浮屠, 复豆, 毋驮, 佛图, 佛, 步陀, 物他, 薛陀, 没陀. Mezi nimi byly nejstarší 浮屠, 浮图, 复豆; jednoslabičné bylo obvykle jen 佛 (Ji 2006a: 35). Podle Barata (2000: xxiii) byla čínská výslovnost znaku 佛 *bur* v době dynastie Tang (618–907), *vir* v době Pěti dynastií (907–960/979) a *fur* od doby dynastie Song (960–1279). Nicméně podle Lim (2010: 140, 194) začala frikativizace bilabiál (*b* → *bf*, *p* → *pf*) už v 5. stol. n. l. Dunhuangské rukopisy užívaly vzácně ještě i další znak pro transkripci jednoslabičného jména: 𑖇𑖫, které se zapisovalo i bez determinativu jen jako 𑖫 (Yu 2012: 338n.). Je zajímavé, že tři z uvedených znaků mají negativní význam (毋/𑖫) nebo byly jako negativní částice (弗/𑖫) spojeny s determinativem ‚člověk‘ (亻). Znaky pro záporky se sice užívají pro transkripci cizích slov nejčastěji, ale v tomto případě mohlo jít i o vazbu na formulace buddhistické nauky, zde např. jen překlad sanskrtsko-ujgurského bilingvního textu o myslí Tathāgaty (= Buddha) z muzea Yürinkan v Kjótu (rkp No. 26, překlad Maue 2008a: 181): ‚The Tathāgata has no joy, no mental ease, no elation of mind. He has no anger, no non-patience, no non-satisfaction, no non-accomplishment of mind. Thereby the Tathāgata is indifferent, mindful, deliberate.‘ To může odkazovat na atraktivní buddhistická témata nepůvodní čínské kultuře jako je teorie převtělování nebo radikální fyzická a mentální askeze. Znaky 佛 a 𑖇𑖫 proto mohly být klidně zkonstruovány pro označení postavy Buddha jako ‚člověka‘, který říká ‚ne‘, i když jde o svého druhu lidovou etymologii. Následující tabulky uvádí rekonstrukce výslovnosti střední a *staré čínštiny.

Rekonstrukce výslovnosti znaků pro jednoslabičné jméno a v první slabice

znak + pinyin	Karlgren	Baxter // Baxter & Sagart	Schuessler	Starostin MC or *OC	Pulleyblank
佛 <i>fó</i> / <i>fú</i>	<i>b'íuət</i> < * <i>b'íwət</i> / * <i>píwət</i>	// <i>bjut</i> < * <i>but</i>	–	<i>büt</i>	Y. <i>fɔ'</i> , <i>fu'</i> ; L. <i>ʃfijy</i> / <i>ʃfiut</i> ; E. <i>but</i>
浮 <i>fú</i> / <i>fóu</i>	<i>b'íəu</i> < * <i>b'ióg</i>	<i>bjuw</i> < * <i>b(r)ju</i> // <i>bjuw</i> < * <i>m.bu</i>	(<i>bəu</i>) LH <i>bu</i> , OCM * <i>bu</i> , OCB * <i>b(r)ju</i> , MTang <i>bvu</i> , ONW <i>bu</i>	<i>bəw/bhəw</i>	Y. <i>fú</i> ; L. <i>ʃhijyw</i> / <i>ʃfiuw</i> ; E. <i>buw</i>
勃 <i>bó</i>	<i>b'uət</i> < * <i>b'wət</i>	–	(<i>bəət</i>) LH <i>bət</i> , OCM * <i>bət</i>	<i>bot</i>	Y. <i>pɔ'</i> ; L. <i>pfiut</i> ; E. <i>bət</i>
1. 部 <i>bù</i> (2. <i>póu</i> in 部 婁 <i>pǒulóu</i> ‚hillock‘)	<i>b'əu</i> : < * <i>b'əg</i>	// <i>buwX</i> < * <i>b'o?</i>	also as ‚hillock‘ under 阜 <i>fú</i> : (<i>bəu^B</i>), LH <i>bo^B</i> , OCM * <i>bó?</i>	<i>bó</i>	1. Y. <i>pu'</i> ; L. <i>pfiuə'</i> ; E. <i>bɔ'</i> ; 2. Y. [<i>pəw'</i>]; L. <i>pfiəw'</i> ; E. <i>bəw'</i>
毋 <i>wú</i>	<i>mju</i> < * <i>míwo</i>	<i>mju</i> < * <i>m(r)jo</i> // <i>mju</i> < * <i>no</i>	(<i>mju</i>) LH <i>mua</i> ≠ OCM * <i>mə?</i>	<i>máw</i>	Y. [<i>vu</i>]; L. <i>vjyə'</i> / <i>vuə'</i> ; E. <i>muə'</i>
没 <i>mò</i>	<i>píwəng</i> : < * <i>píəng</i>	<i>mwot</i> < * <i>mut</i>	(<i>muət</i>), LH <i>muət</i> , OCM * <i>mət</i> , ONW <i>mot</i>	<i>mot</i>	Y. <i>mu'</i> ; L. <i>mut</i> , E. <i>mət</i>
步 <i>bù</i>	<i>b'uo-</i> < * <i>b'o</i>	<i>buH</i> < * <i>mə-b'a-s</i>	(<i>buo^c</i>), LH <i>ba</i> , OCM * <i>bāh</i> , MTang <i>bu</i> < <i>bo</i> , ONW <i>bo</i>	<i>bò</i>	Y. <i>pu'</i> ; L. <i>pfiuə'</i> ; E. <i>bɔ'</i>

znak + pinyin	Karlgren	Baxter // Baxter & Sagart	Schuessler	Starostin MC or *OC	Pulleyblank
復 = 复 <i>fù</i>	<i>b'ǐəu- < *b'ǐog</i>	<i>bjuwk < *b(r)juk // 1. bjuwH < *N-pruk-s, 2. bjuwk < *m-puk</i>	2. (<i>bjuk</i>), LH <i>buk</i> , OCM <i>*buk</i> , OCB <i>*b(r)juk</i> ; 1. (<i>bjəu^c</i>), LH <i>bu^c</i> , OCM <i>*bukh</i>	<i>b(h)ük</i>	1. Y. <i>fú', fu'</i> , L. <i>fijywk/ffiuwk</i> , E. <i>buwk</i> ; 2. Y. [<i>fú'</i>], L. <i>fijyw' / ffiuw'</i> , E. <i>buw^h</i>
物 <i>wù</i>	<i>mǐuət < *mǐwət</i>	LMC <i>vut < mjut < *mjut // mjut < *C.mut</i>	(<i>mjuət</i>) LH <i>mut</i> , OCM <i>*mət</i> , MTang <i>mvur</i> , ONW <i>mut</i>	<i>müt / mhüt</i>	Y. <i>vü'</i> , L. <i>vjyt / vut</i> , E. <i>mut</i>
辭 <i>bó</i>	–	–	–	<i>bot</i>	–

Znaky druhé slabiky dvojslabičných tvarů

Znak + pinyin	Karlgren	Baxter // Baxter & Sagart	Schuessler	Starostin MC	Pulleyblank
阡 <i>tuó</i> “hill” + used for transcriptions of <i>da/dha</i>	–	–	–	<i>da / ɖa; *dā</i>	Y. <i>t^hɔ'</i> , L. <i>tʰia</i> , E. <i>da</i>
馱 = 驮 1. <i>tuó</i> / 2. <i>duò</i>	–	–	–	–	1. Y. <i>t^hɔ'</i> , L. <i>tʰia</i> , E. <i>da</i> ; 2. Y. <i>tɔ'</i> , L. <i>tʰiā'</i> , E. <i>da^h</i>
圖 = 图 <i>tú</i>	<i>d'uo < *d'o</i>	<i>du < *d/la // du < *d'a</i>	(<i>duo</i>) LH <i>da</i> , OCM <i>*dā</i>	<i>do</i>	Y. <i>t^hu'</i> , L. <i>tʰuə̃</i> , E. <i>dɔ</i>
他 1. <i>tā</i> / 2. <i>tuō</i>	<i>t'ā < *t'ā</i>	<i>tha < *hlaj // tha < *f'aj</i>	2. (<i>t^hā</i>) LH <i>t^hai</i> , OCM <i>*lhāi</i> ; 1. (<i>t^hā</i>)	<i>*thā < */; tha</i> (in the Arapacana alphabet)	Y. <i>t^hɔ</i> , L. <i>t^ha</i> , E. <i>t^ha</i>
頭 = 头 <i>tóu</i>	<i>d'əu < *d'u</i>	// <i>duw < *m-t'o</i>	(<i>dəu</i>) LH <i>do</i> , OCM <i>*dō</i> , ONW <i>dou</i>	–	Y. <i>t^həw'</i> , L. <i>tʰəw</i> , E. <i>dəw</i>
屠 <i>tú</i>	<i>d'uo < *d'o</i>	<i>du < *da // du < *d'a</i>	–	<i>do</i>	Y. <i>t^hu'</i> , L. <i>tʰuə̃</i> , E. <i>dɔ</i>
豆 <i>dòu</i>	<i>d'əu- < *d'u</i>	<i>duwH < *dos // duw < 1. *d'ok-s, 2. *N.t^ho-s</i>	(<i>dəu^c</i>) LH <i>do^c</i> , <i>*dōh</i>	<i>dəw</i>	Y. <i>təw'</i> , L. <i>tʰəw'</i> , E. <i>dəw^h</i>
多 <i>duō</i>	<i>tā < *tā</i>	<i>ta < *taj // ta < *t-f'aj</i>	(<i>tā</i>), LH <i>tai</i> , OCM <i>*tāi < *tlai</i> , ONW <i>ta</i>	<i>tā (*tāj)</i>	Y. <i>tɔ</i> , L. <i>ta</i> , E. <i>ta</i>

Zdroje: Karlgren (v edici Ulvinga 1997), Baxter (1992)/ Baxter & Sagart (2011), Schuessler (2007), Starostin (1989), Pulleyblank (1991). Zkratky u Schuesslera: LH = dynastie Pozdní Han, OCM = stará čínština, OCB = rekonstrukce podle Baxtera, ONW = stará severozápadní čínština cca 400 n. l., MTang = střední čínština za dynastie Tang. Zkratky u Pulleyblanka: E = raná střední čínština, L = pozdní střední čínština, Y = raná moderní čínština slovníku Yunjing.

§6. Rekonstrukce neznázorňují věrnou výslovnost severozápadní čínštiny. Absence opozice mezi *d/t* v jednoslabičném **p'iwəd* a **b'juət* stejně jako v iniciále druhé slabiky ale umožňuje považovat čínské výpůjčky za relevantní zdroj znělého *-d-* v TB *pūdñakte* stejně jako buddhistický hybridní sanskrit nebo některý z prákrťů. Starou turkičtinu také nelze zcela vyloučit. Turkičtí mluvčí často rea-

lizují neznělé konsonanty cizích slov se znělým zabarvením. Absence *-d-* v TA může být kvůli přejímce několik staletí před zápisem, kdy již byl tvar tocharizován.

Stanovení přesných směrů výpůjček zůstane otázkou diskuse. Jednoslabičné tvary v TB ale dovolují přiřadit TB k řetězci jazyků sogdijština – čínština – stará turkičtina. TA vypůjčila dvojslabičné jméno patrně v jiné etnické oblasti. Hypotéza původu TA na jihu Tarimské pánve by tím nebyla vyvrácena, vzhledem k nedostatku pramenů ale zůstává slabá, a zatím na ní nelze stavět. V další fázi musí následovat co nejširší interdisciplinární výzkum.

Prezentované výsledky dovolují i další závěry: TB sehrála významnou roli v šíření buddhismu do Číny pouze v prvním období kučánských překladatelů. Později narůstá počet čínských mnichů v Tarimské pánvi do té míry, že již rozvinuli vlastní tradici buddhismu a vliv TB je už jen lokální. Nízký vliv TA vyplývá už jen z toho, že zatím nemůžeme její mluvčí přesvědčivě vystopovat. Na rozvoj tocharské psané kultury měla nezanedbatelný vliv čínská administrativa. Mluví TA a TB žili řadu století pod čínskou správou, proto by i počet čínských výpůjček v TA a TB měl být vyšší, a některé je třeba lépe identifikovat. Plánovaná studie z této oblasti (termíny ‚město‘, ‚ústa‘) se musí opírat o realie.

LITERATURA

- ADAMS, D. Q. 1999. *A Dictionary of Tocharian B*. Amsterdam – Atlanta: Rodopi.
- BARAT, K. 2000. *The Uygur-Turkic Biography of the Seventh-Century Chinese Buddhist Pilgrim Xuanzang*. Ninth and Tenth Chapters. (Edited and Translated with a Commentary by Kahar Barat). Bloomington: Indiana University – Research Institute for Inner Asian Studies.
- BARAT, K. 2001. Two Identical Features in the Hexi Dialect. In: Duan Wenjie & Maomuyabo (eds.). *Dunhuangxue yu Zhongguo shi yanjiu lunji: jinian Sun Xiushen xiansheng shishi yi zhounian wenji*. Lanzhou: Gansu renmin chubanshe. 333–342.
- BAXTER, W. H. 1992. *A Handbook of Chinese Phonology*. Berlin – New York: Mouton de Gruyter.
- BAXTER, W. H. – SAGART, L. 2011: <http://crlao.ehess.fr/docannexe.php?id=1207>
- BECKWITH, Ch. I. 2007. *Koguryo. The Language of Japan's Continental Relatives. An Introduction to The Historical-Comparative Study of the Japanese-Koguryoic Languages. With a Preliminary Description of Archaic Northeastern Middle Chinese*. Second Edition. Leiden – Boston: Brill.
- BLAŽEK, V. – SCHWARZ, M. 2008. Tocharians. Who they were, where they come from and where they lived. *Lingua Posnaniensis* 50, 47–74. In: V. Blažek. *Tocharian Studies. Works 1*. Ed. M. Schwarz. Brno: Masaryk University, 2011. 113–147.
- BOYCE, M. 1977. *A Word-list of Manichaean Middle Persian and Parthian*. Téhéran-Liège: Bibliothèque Pahlavi (Acta Iranica 9a).
- BURROW, T. 1935. Tocharian Elements in the Kharoṣṭhī Documents from Chinese Turkestan. *Journal of Royal Asiatic Society* (1935). 667–675.
- CARLING, G. – PINAULT, G.-J. & WINTER, W. 2009. *Dictionary and Thesaurus of Tocharian A. Volume I: A-J*. Wiesbaden. Harrassowitz Verlag.
- CLAUSON, G. 1972. *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth Century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.
- DE LA VAISSIÈRE, É. 2005. *Sogdian traders: a history*. Transl. J. Ward. (Handbook of Oriental Studies, Section eight, Central Asia; v. 10). Leiden – Boston: Brill.
- DURKIN-MEISTERERNST, D. 2004. *Dictionary of Manichaean Middle Persian and Parthian*. Turn-

- hout, Brepols (Corpus Fontium Manichaeorum. Dictionary of Manichaean Texts. Vol. III. Texts from Central Asia and China. Pt. 1; ed. N. Sims-Williams).
- EDGERTON, F. 1953. *Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary. Volume I. Grammar./ Volume II. Dictionary.* New Haven: Yale University Press.
- GABAIN, A. von. 1950. *Alttürkische Grammatik.* Leipzig: Otto Harrassowitz.
- HANSEN, V. 2005. The Impact of the Silk Road Trade on a Local Community: The Turfan Oasis, 500–800. In: E. de la Vaissiere and E. Trombert (eds.). *Les Sogdiens en Chine.* Paris: Ecole Française d'Extreme Orient. 283–310.
- JI, XIANLIN. 2006a (repr. of 1947). Futu yu fo. In Wang Shuying (ed.). 2006. *Ji Xianlin lun fojiao.* Beijing: Huayi chubanshe. 33–45.
- JI, XIANLIN. 2006b (repr. of 1989). Zai tan „futu“ yu „fo“. In: Wang Shuying (ed.). 2006. *Ji Xianlin lun fojiao.* Beijing: Huayi chubanshe. 47–61.
- KANE, D. 1989. *The Sino-Jurchen Vocabulary of the Bureau of Interpreters.* Bloomington: Indiana University.
- KANE, D. 2009. *The Kitan Language and Script.* (Handbook of Oriental Studies, Section 8: Central Asia, Vol. 19). Leiden – Boston: Brill.
- LI, SHUHUI. 2010. *Wugusi he huihu yanjiu.* Beijing: Minzu chubanshe.
- LIM, ANKING. 2010. *A Sinitic Historical Phonology: Phonological Restructuring of Written Chinese under the 5th-Century Turkic Sinification.* (Language and Linguistics Monograph Series 40). Taipei: Institute of Linguistics, Academia Sinica.
- LIN, MEICUN. 1998. Qilian and Kunlun – The Earliest Tocharian Loan-words in Ancient Chinese. In: V. H. Mair (ed.). *The Bronze Age and Early Iron Age Peoples of Eastern Central Asia.* Vol. I. Washington – Philadelphia, Institute for the Study of Man Inc. 476–482.
- LUBOTSKY, A. 1994. The original paradigm of the Tocharian word for ‚king‘. In: B. Schlerath (ed.). *Tocharisch. Akten der Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft. Berlin, September 1990 (Tocharian and Indo-European Studies, Supplementary Series 4).* Reykjavik. 66–72.
- LUO, XIN. 2009. *Zhonggu beizu minghao yanjiu. Studies on the Titulary of Medieval Inner Asian Peoples.* Beijing: Beijing daxue chubanshe.
- MALZAHN, M. 2007. The Most Archaic Manuscripts of Tocharian B and the Varieties of the Tocharian B Language. In: Melanie Malzahn (ed.). *Instrumenta Tocharica.* Heidelberg: Winter. 255–295.
- MAUE, D. 2008a. The equanimity of the Tathāgata. In: Zieme, P. (ed.). 2008. *Aspects of Research into Central Asian Buddhism. In memoriam Kōgi Kudara.* (Silk Road Studies XVI). Turnhout: Brepols. 179–190.
- MAUE, D. 2008b. Three languages on one leaf. On IOL Toch 81 with special regard to the Turkic part. *BSOAS* 71, 1 (2008), 59–73.
- NORMAN, J. 1978. *A Concise Manchu-English Lexicon.* Seattle & London: University of Washington Press.
- ONISHI, M. – KITAMOTO, A. 2007. Hedin the Man Who Solved the Mystery of the Wandering Lake: Lop Nor and Loulan. In: *Digital Silk Road* = <http://dsr.nii.ac.jp/rarebook/06/index.html> en
- PEYROT, M. 2008. *Variation and Change of Tocharian B.* Amsterdam – New York: Rodopi.
- PEYROT, M. 2010. Proto-Tocharian Syntax and the Status of Tocharian A. *Journal of Indo-European Studies* 38, No. 1 & 2. 132–146.
- PINAULT, G.-J. 1998. Tocharian Languages and Pre-Buddhist Culture. In: Mair, V. (ed.). *The Bronze Age and Early Iron Age Peoples of Eastern Central Asia.* Washington: The Institute for the Study of Man – The University of Pennsylvania Museum Publications. 358–371.
- PINAULT, G.-J. 2007. Concordance des manuscrits tokhariens du fonds Pelliot. In: M. Malzahn (ed.). *Instrumenta Tocharica.* Heidelberg: Universitätsverlag Winter. 163–219.
- PINAULT, G.-J. 2008. *Chrestomathie tokharienne: textes et grammaire.* Leuven: Peeters.
- POUCHA, P. 1955. *Thesaurus linguae tocharicae dialecti A.* (Monografie Archivu orientálního, Vol. XV, Institutiones linguae tocharicae, Pars I). Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

- PULLEYBLANK, E. G. 1991. *Lexicon of Reconstructed Pronunciation in Early Middle Chinese, Late Middle Chinese, and Early Mandarin*. Vancouver: UBC Press.
- PÜREV, O. (Ed.). 2006. *Mongolyn tüüxijn atlas*. Ulaanbaatar: Zurag züj & Admon.
- RAMSTEDT, G. J. 1949. *Studies in Korean Etymology*. Helsinki : Suomalais-Ugrilainen Seura.
- SCHUESSLER, A. 2007. *ABC Etymological Dictionary of Old Chinese*. Honolulu: University of Hawai'i Press.
- SCHWARZ, M. 2009. Jméno ‚Buddha‘ ve středoasijských jazycích. *Linguistica Brunensia* 57. 61–72.
- SCHWARZ, M. – BLAŽEK, V. 2012. Tunguzské jazyky – přehled, klasifikace a současný stav. *Linguistica Brunensia* 60. 147–170.
- STAROSTIN, S. A. 1989. *Rekonstrukcija drevněkitajskoj fonologičeskoj sistemy*. Moskva: Nauka.
- TEKIN, T. 1968. *A Grammar of Orkhon Turkic*. Bloomington: Indiana University.
- TROMBERT, E. 2011. Pour une réévaluation de la colonisation des contrées d'Occident au temps des Han. *Journal Asiatique*, Vol. 299, 67–123.
- ULVING T. 1997. *Dictionary of Old and Middle Chinese: Bernhard Karlgren's Grammata Serica Recensa Alphabetically Arranged*. Goteborg: Acta Universitatis Gothoburgensis.
- WINTER, W. 1963. Tocharians and Turks. In D. Sinor (ed.). *Aspects of Altaic Civilization*. Indiana University Publications, Ural and Altaic Series 23. 239–251.
- WINTER, W. 1987. Tocharian B *ñakte*, A *ñkät* ‚god‘. Two nouns, their derivatives, their etymology. *JIES* 15, 297–325.
- YU, SHUJIAN. 2012. *Dunhuang fodian yuci he suzi yanjiu*. Shanghai: Shanghai guji chubanshe.

Michal Schwarz
 Ústav jazykovědy a baltistiky
 Filozofická fakulta Masarykovy univerzity
 Arna Nováka 1
 602 00 Brno
 Česká republika
 schwarz@phil.muni.cz

